

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Конспект лекцій

для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності С2 «Політологія»

Модуль 2

Політика пам'яті: інституційні рамки та реалізація

Київ 2026

УДК 323.1(477)

П27

Укладачі: Є.В. Перегуда, докт. політ. наук, проф.

С.Д. Місержи, канд. політ. наук, доц.

Рецензент: Корнієвський О.А., докт. політ. наук, проф.

Відповідальний за випуск: Є.В. Перегуда, докт. політ. наук,
професор

Затверджено на засіданні кафедри політичних наук та історії,
протокол №8 від 8 квітня 2026 р.

Перегуда Є.В., Місержи С.Д. Політика національної пам'яті: конспект лекцій для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності С2 «Політологія». Модуль 2. Політика пам'яті: інституційні рамки та реалізація. Київ–Тернопіль: КНУБА, Ф-ОП Шпак В.Б., 2026. 49 с.

Подано конспект лекцій, які є складовою лекційного курсу з дисципліни «Політика національної пам'яті», передбаченої навчальним планом студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності С2 «Політологія». Також містить контрольні запитання та список джерел.

© КНУБА, 2026

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Лекція 2.1. Інституційні рамки політики національної пам'яті.....	4
Політика пам'яті: поняття, сутність, мета, завдання, принципи..	4
Функції політики пам'яті.....	8
Суб'єкти політики пам'яті.....	9
Форми та механізми реалізації, ресурси, етапи реалізації політики пам'яті.....	11
Типологія політики пам'яті.....	14
Контрольні запитання.....	17
Список джерел.....	18
Лекція 2.2. Політика національної пам'яті в Україні.....	19
Державна політика національної пам'яті Українського народу, її мета і завдання.....	19
Етапи становлення політики національної пам'яті.....	21
Основні напрями та інституційні рамки політики національної пам'яті.....	24
Суб'єкти політики національної пам'яті в Україні.....	26
Фінансування політики національної пам'яті.....	42
Міжнародне співробітництво у сфері політики національної пам'яті.....	43
Контрольні запитання.....	44
Список джерел.....	45
Інформаційні ресурси.....	49

ВСТУП

Дисципліна «Політика національної пам'яті» є вибірковою компонентою освітньої програми «Політологія» зі спеціальності С2 Політологія. Вона передбачена навчальним планом підготовки бакалаврів на даній ОП.

Дисципліна має важливе значення для підготовки фахівців у політичній науці. Це зумовлене, зокрема, вагомою роллю, яка відіграє політика національної пам'яті на нинішньому етапі українського державтворення. Перспектива збереження національної незалежності, відпору збройній агресії РФ тісно пов'язана з консолідацією суспільства, єдності Українського народу, усіх етнічних та регіональних його груп. Однією з надійних заборук національної консолідації є реалізація політики національної пам'яті, формування спільних уявлень про минуле народу.

Опанування дисципліни спрямоване на формування у студентів компетентностей, передбачених затвердженим МОН України Стандартом вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності «Політологія», а також освітньої програми, яка реалізується в Київському національному університеті будівництва і архітектури. Водночас, враховуючи її виховний потенціал, дана дисципліна може бути запропонована й студентам інших спеціальностей університету.

Робоча програма дисципліни та навчальний план передбачають в т.ч. проведення лекційного курсу за двома змістовими модулями. Другий модуль присвячений аналізу інституційних рамок та особливостей реалізації політики національної пам'яті. Від даних конспект лекцій спрямований на забезпечення навчальних потреб студентів. Він також містить контрольні запитання та перелік джерел та додаткової літератури, якою можуть скористатися студенти при опануванні дисципліни, підготовці індивідуальних завдань, відповідях на тестові завдання тощо. Більшість позицій переліку містяться на електронних реурсах.

МОДУЛЬ 2. ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ: ІНСТИТУЦІЙНІ РАМКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

ЛЕКЦІЯ 2.1. ІНСТИТУЦІЙНІ РАМКИ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ.

Політика пам'яті: поняття, сутність, мета, завдання, принципи

Політика пам'яті – це сукупність соціальних практик, спрямованих на репрезентацію чи модифікацію певних образів минулого (образів спільного минулого), актуалізованих сучасним політичним контекстом.

Політика пам'яті передусім вибудовується з огляду на конкретні внутрішні та зовнішні чинники функціонування держави та характер політичної влади. За словами М. Чихоцькі, «ми не можемо залишити історію історикам, і пам'ять повинна залишатися живою субстанцією будь-якої політики. Політика щодо минулого є політикою щодо сучасності».

Р. Траба визначає політику пам'яті як будь-які навмисні і формально легітимні дії політиків і чиновників, які спрямовані на закріплення, видалення або зміну окремих фрагментів суспільної пам'яті.

Представники ціннісного підходу політику пам'яті визначають як:

- різноманітні суспільні практики і норми, пов'язані з регулюванням колективної пам'яті (Ж. Мінк);
- стратегію проєктування образів минулого у планах на майбутнє (П. Нора);
- публічний простір діалогу суспільно-політичних сил та істориків (О. Міллер)

У вітчизняній науці політика пам'яті має певний синонімічний ряд Зокрема, Український інститут національної пам'яті використовує

також термін «меморіальна політика». Згідно зі словником УІНП, це «складова системної і послідовної державної політики в ділянці формування історичної та національної пам'яті», «дійсний простір творення нових політичних відносин на основі трактування та репрезентації суспільного минулого; складна взаємодія ряду суб'єктів, націлена на підтримку або перегляд окремих елементів суспільної пам'яті; сукупність дій, покликаних до погодження та взаємного прийняття різних інтересів у сфері інтерпретації минулого».

Український історик Г. Касьянов за прикладом низки американських та європейських вчених використовує термін «історична політика». Він віддзеркалює проблему співвідношення суспільства, історичної науки та історії як навчальної дисципліни. При цьому його визначення значною мірою залежить від політико-ідеологічної ніші, яку займають інтелектуали. Зокрема, ліві визначають історичну політику як практику маніпулювання історією в інтересах певної політичної сили.

Політика пам'яті – важлива складова політичної діяльності (гуманітарної політики) держави; сукупність унормованих у концептуальному й правовому відношеннях принципів, методів та конкретних державних і суспільно-політичних заходів з використання інформації про історичне минуле в процесах національно-державного будівництва й соціокультурного відтворення політичної нації.

Л. Нагорна пише, що «з позицій спільного загальногромадянського інтересу політика пам'яті розглядається як різновид активності держави в публічній сфері, що спрямована на підтримання у суспільстві осмисленого бачення відносин у ланцюгу «минуле – сучасне – майбутнє», збалансованого ставлення до традицій та інновацій, розуміння важливості охорони культурної спадщини».

Враховуючи вищевикладене, можна навести підсумкове поняття політики пам'яті. ***Політика пам'яті – сукупність механізмів, процедур та форм взаємодії суб'єктів політичного процесу, спрямованих на управління колективною пам'яттю; цілеспрямована діяльність органів державної влади, партій,***

громадських організацій, окремих осіб з управління суспільною пам'яттю через конструювання/закріплення, деконструкцію/усунення або актуалізацію/повернення цілісної моделі пам'яті чи її окремих складових задля формування/корегування станів суспільної свідомості.

Італійський вчений К. Фогу називає фактори, які впливають на конструювання пам'яттєвих смислів: 1) політичне середовище держави та роль, що її відіграє пам'ять у легітимізації політичних партій і їх лідерів; 2) структура власності на засоби масової інформації, на які покладена місія організації відкритої дискусії, що може стимулювати перегляд інституціоналізованих форм пам'яті; 3) зовнішньополітичні пріоритети, заради яких окремі держави та політичні сили можуть організувати зміни в політиці пам'яті.

До формотворчих чинників політики пам'яті інші дослідники відносять також тип політичного режиму, ступінь теоретичного забезпечення тієї чи іншої версії минулого, підбір кадрів у її донесенні, професійний рівень політиків, застосовані політичні технології, розвиток політичної культури, стан політичної свідомості громадян, особисті якості об'єкта (довірливість, звичка підкорятися) тощо.

Особливості політики пам'яті:

- інструментальність. актуалізація героїчних і трагічних образів минулого, формування цілісних стійких картин історії свого народу, формування почуття патріотизму та національної самосвідомості/ідентичності є одними з ключових завдань соціального, освітнього, культурного секторів державного управління;
- суспільно-політичне регулювання, спрямоване на управління поведінкою особи та групи – за політичною метою;
- ірраціональне стимулювання, що базується на ретроспективній практиці;
- форматування масової свідомості – як спосіб конструювання змісту колективних спогадів

Метою політики пам'яті є формування й закріплення в суспільстві моделі історичної пам'яті та управління колективною

історичною свідомістю задля реалізації завдань політичної системи. За допомогою історичної політики можуть реалізовуватися різноманітні інтереси: гармонійні та антагоністичні, прогресивні, консервативні та реакційні, постійні та тимчасові, стійкі та нестійкі, загальні та приватні

Вітчизняні дослідники виокремлюють такі **завдання** політики пам'яті:

- актуалізація суспільно-значущого досвіду минулого;
- демонстрація позитивних прикладів для наслідування;
- формування ціннісних орієнтацій та установок у межах політичної сфери;
- залучення індивідів до історичного досвіду спільноти;
- демонстрація спадкоємності/послідовності суспільно-політичного розвитку;
- уніфікація різних моделей пам'яті, зведення до несуперечності офіційного та неофіційного її рівнів;
- консолідація нації, створення об'єднуючих символів;
- формування національної ідентичності;
- подолання конфліктних інтерпретацій у трактуванні минулого; згуртування зусиль членів спільноти, відстоювання і зміцнення їх громадських позицій;
- компрометація ідеологічного суперника;
- підтримка внутрішньої політичної стабільності;
- мобілізація населення до здійснення суспільних перетворень.

Об'єктом політики пам'яті є суспільство в цілому чи його окремі групи (соціальні, етнічні, територіальні, мовні тощо). З іншого боку, вона спрямована на трансформацію громадської думки, патріотичних почуттів, національної свідомості та ідентичності.

Принципи політики пам'яті:

- відповідність завданням суспільного розвитку;
- узгодженість стратегій реалізації різними суб'єктами політичного процесу;

- врахування станів колективної свідомості, неофіційного рівня пам'яті;
- несуперечність реаліям історичного розвитку, здобуткам історичної науки;
- відсутність фізичного насилля;
- використання когнітивних особливостей та процесів пам'яті.

В. Кривошея зазначає необхідність формування державної меморіальної політики «на принципах рівності і протидії всім формам дискримінації моделей пам'яті незалежно від етнічного, політичного, ідеологічного, релігійного джерела їх виникнення в умовах поліетнічності і поліконфесійності»

Я. Кубік і М. Бернхард окреслили різні типи режимів пам'яті, що виникають внаслідок взаємодії між політичними діячами. **Режим пам'яті** визначається як «впорядкований спосіб пам'ятати про окремі проблеми, події чи процеси ... в певний момент чи період», який згодом, коли «до формулювання та поширення активно залучені державні інституції чи політичні угруповання», набуває офіційного статусу.

Модель політики пам'яті є поєднанням її функціональної, структурної та нормативної складових. *Функціональна* визначає характер меморіальних практик, зокрема: форми та зміст політики, способи збереження, відтворення та вшанування пам'яті засоби «подолання» минулого і закріплення спільної ідентичності. *Структурна* містить перелік ключових подій, символів, наративів. *Нормативна* включає оціночні характеристики й способи ставлення до контраверсійних проблемних історичних явищ.

Функції політики пам'яті

Можна визначити такі функції: актуалізаційна, дидактична, інтеграційна, компрометуюча, консонансна, легітимаційна, мобілізуюча, ідентифікаційна, мотиваційна, орієнтуюча, регуляції, стабілізації, уніфікації.

Серед провідних функцій державної політики пам'яті:

- сприяння утвердженню зовнішньо- та внутріполітичної легітимності державного ладу (“історичних прав” держави та політичної нації на існування, суверенітет, існуючу форму державного ладу, територію тощо);
- формування офіційної ідеології національно-державного будівництва (“національної ідеї”);
- забезпечення загальногромадянської ідентичності та лояльності нації до держави, консолідації суспільства навколо базових пріоритетів розвитку;
- виховання громадянської свідомості та її мобілізація на виконання пріоритетних завдань; забезпечення конструктивної спадковості різних вікових генерацій як передумови редуплікації суспільного життя та національних традицій;
- організація поширення (пропаганду) суспільно значущих знань щодо подій та процесів національної історії всередині держави та за кордоном, сприяння розвитку загального освітнього й культурного рівня населення;
- участь у забезпеченні безпеки (через заходи з гуманітарної, інформаційної безпеки, військово-патріотичне виховання громадян) та сприятливих зовнішніх умов існування держави.

Суб'єкти політики пам'яті

До кола суб'єктів політики пам'яті належать, по-перше, державні інституції, зокрема глави держав (особливо вагомою є роль президентів держав, які пройшли через радикальні політичні зрушення, в т.ч. постсоціалістичних країн), національні парламенти, які можуть ухвалювати закони, що регламентують політику національної пам'яті, уряд та урядові інституції. В ролі останніх виділяються, як правило, міністерства освіти, культури та деякі інші. У низці країн існують центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, до компетенції яких входить формування та реалізація державної політики національної пам'яті. Нарешті,

суб'єктами цієї політики можуть виступати органи державної влади, які діють на регіональному рівні.

По-друге, суб'єктами політики пам'яті є органи місцевого самоврядування, в т.ч. ті, які діють на локальному або регіональному рівнях.

По-третє, це політичні еліти, політичні партії та інші організовані політичні сили, які беруть участь у формуванні політики пам'яті, впливають на свідомість громадян, їх уявленнь про минуле країни. Особливо важливу роль політика пам'яті відіграє в діяльності консервативних та, частково, праворадикальних політичних сил. Ліві партії займаються політикою пам'яті в тих країнах, де вони вбачають свій політичний ідеал в подіях минулого, зокрема в постсоціалістичних країнах.

По-четверте, це громадські організації, які спеціалізуються на питаннях формування свідомості суспільства у сфері національної історії. Вони можуть брати участь у формуванні державної політики пам'яті, її реалізації, проведенні комеморативних заходів тощо. Такі організації можуть утворювати безпосередні учасники історичних подій, наприклад, свідки голодоморів, колишні репресовані та в'язні концтаборів, учасники воєнних дій за незалежність, подолання екологічних катастроф тощо. Такі об'єднання також можуть створювати діячі культури, мистецтва, освіти, науки, які виступають за збереження та відновлення традицій, та інші небайдужі громадяни. Вказані об'єднання можуть діяти на національному, регіональному та локальному рівнях. Окрему групу таких організацій утворюють об'єднання національних меншин, корінних народів, метою яких є збереження національно-культурних традицій, їх розвиток.

Нарешті, по-п'яте це окремі політичні та громадські діячі. Щодо них інколи використовують термін **мнемонічні діячі**. Під ними розуміють *діячів, які використовують історичні наративи для досягнення певних політичних цілей*. Я. Кубік і М. Бернхард виокремлюють такі типи мнемонічних діячів:

– *мнемонічні воїни* (mnemonic warriors), які вважають себе носіями єдино правильних історичних візій, а усі альтернативні візії минулого намагаються делегітимізувати або знищити;

– *мнемонічні плюралісти* (mnemonic pluralists), які визнають множинність візій минулого і право на інше бачення;

– *мнемонічні байдужі* (mnemonic abnegators), які або не зацікавлені у політиці пам'яті, вважаючи, що в країні існує одна єдина визнана загальноприйнята візія минулого, або вони воліють уникати цього питання, намагаючись триматись осторонь війн пам'яті;

– *мнемонічні перспективники* (mnemonic prospectives), які опонують будь-яким зверненням до минулого, адже «вірять, що вже розгадали загадку історії та віднайшли ключик до світлого майбутнього».

Форми та механізми реалізації, ресурси політики пам'яті

Вітчизняні дослідники виокремлюють такі форми реалізації політики пам'яті (історичної політики):

- пошук, збір, фіксація, систематизація, зберігання та публікація документів, листів, спогадів, біографічних, історичних та етнографічних матеріалів;

- пошук, зберігання та повернення в науковий та культурний обіг археологічних знахідок, історичних та культурних пам'яток, творів мистецтва, предметів старовини та народного побуту;

- проведення громадсько-політичних акцій (мітингів, демонстрацій, зборів, днів пам'яті тощо), щоб привернути увагу до проблем збереження історико-культурної спадщини, української мови та традицій, присвячених певним історичним датам, видатним митцям, громадським, політичним діячам тощо;

- організація наукових та культурно-мистецьких заходів – конференцій, симпозіумів, форумів, концертів, фестивалів, виставок, конкурсів тощо;

- інформаційно-освітня робота (особливо серед молоді): навчання рідної мови, народним традиціям, популяризація фольклору, поширення історичних знань (у тому числі через залучення ЗМІ);

- краєзнавча робота, розвиток місцевого туризму, створення народних, етнографічних музеїв тощо;

- збереження, розвиток та популяризація культури, мови й традицій національних меншин;

- розвиток міжрегіональних, міжнаціональних та міжнародних культурних зв'язків.

До **механізмів реалізації** політики пам'яті належать:

- прийняття законів та інших нормативних актів, що регулюють характер, особливості церемоній і форми вшанування вагомих історичних подій, діячів, образів;

- розробка освітніх програм і підручників з урахуванням особливостей формування національної пам'яті, загальноприйнятого історичного наративу;

- збереження існуючих, створення нових меморіальних об'єктів (місць пам'яті) та їх використання для актуалізації образів минулого;

- формування пантеону історичних героїв або мучеників;

- запровадження календаря історичних свят;

- впровадження колективних традицій / ритуалів святкування;

- наголошення на авторитетності, унікальності, достовірності, необхідності інформації про минуле, що поширюється, її джерел та засобів передачі, а також дій, які нею стимулюються.

Дослідники виокремлюють такі **етапи реалізації** політики пам'яті:

- артикуляція політичних інтересів;
- формулювання офіційного рівня колективної пам'яті (створення гранднاراتиву), відповідного інтересам суспільно-політичного розвитку;

- моніторинг існуючого стану масової свідомості;

- пошук механізмів управління історичною свідомістю;

- апробація пропонованих механізмів на прикладі обмеженої цільової аудиторії для отримання практичних висновків щодо можливого поширення на рівні всього суспільства;
- реалізація механізмів пам'яті на масовому рівні;
- моніторинг кінцевого стану суспільної історичної свідомості;
- оцінка результатів та корегування механізмів та формування нових цілей. Прикладом такого формування може служити перехід в Україні від політики декомунізації до політики дерусифікації в умовах повномасштабного вторгнення рф.

Слід виділяти такі **ресурси** політики пам'яті:

- **силові (примусові)** – нормативно-правова база, система контролю та виконання. Вони застосовуються для унормування, організації та впровадження відповідних практик. В деяких країнах у певні історичні періоди запроваджуються люстраційні процедури;
- **економічні** – фінансування меморіальних проєктів, зокрема створення нових та впорядкування наявних місць пам'яті, проведення церемоній вшанування, видання й поширення матеріалів просвітницького характеру, історичних медіа-проєктів тощо;
- **інформаційні** – експертне/наукове знання, моніторингові дослідження, система прогнозування, планування й розробки програм впровадження історичної політики.

Також до останньої групи відносяться **символічні** ресурси.

***Символ** – це умовне позначення предмета, поняття або явища; художній образ, що умовно відтворює думку, ідею, почуття.*

Властивостями символів, які забезпечують їх вагому роль в реалізації політики пам'яті, є: інформаційна компресія – передача у стислому вигляді інформації, накопичення значень й передача їх реципієнтові в лаконічній формі; конвенційність – символ є результатом суспільного консенсусу; атрактивність – здатність бути засобом керування увагою реципієнта; адаптивність – спрощення і категоризація соціальних явищ, адаптація інформації до сприйняття масовою свідомістю; інтеграційний потенціал – здатність об'єднувати

спільноти людей; проактивність – здатність включати реципієнта у вертикальний контекст культури й виступати його навігатором у сприйнятті текстів; ретроактивність – здатність активізувати у свідомості смисли.

Символічна політика – діяльність, спрямована не на раціональне осмислення, а на навіювання способів інтерпретації соціальної реальності для конструювання й підтримки легітимності влади на рівні довіри до її інститутів та персонажів.

За підсумками використання символічних ресурсів у суспільстві формується *символічна влада* – влада конструювати соціальну реальність, стверджувати або змінювати світобачення і, таким чином, впливати на світ.

Типологія політики пам'яті

Залежно від її суб'єктів розрізняють державну політику пам'яті та політику пам'яті суспільних інституцій (громадянську).

Державна політика пам'яті – система цілей і заходів, здійснюваних суб'єктом цієї політики задля створення таких умов, за яких особа ідентифікувала би себе з національною державою та / або з наддержавним утворенням.

У вертикальному вимірі пам'ять формується в різних практиках, що розгортаються в декількох площинах – родинна пам'ять, локальна чи регіональна пам'ять, державна (національна) пам'ять, ретрансляторами якої виступають система освіти, загальнонаціональні практики комеморації, художні образи, що сукупно формують національне або регіональне культурне поле. Тобто інституційне наповнення політики пам'яті може відбуватися як на державному (національному), так і на локальних (зокрема, регіональних та місцевих) рівнях.

На локальному рівні реалізується *топонімічна політика органів місцевого самоврядування*, за допомогою якої можна вирішувати низку завдань політики пам'яті, а саме: зберігати та популяризувати історію населеного пункту (міста, селища міського

типу, села) і регіону як серед мешканців, так і гостей; виховувати підростаюче покоління на конкретних прикладах, гідних поваги і наслідування тощо

За критерієм культури влади та суспільної толерантності О. Воляннюк розрізняє такі типи політики пам'яті:

- конфронтаційну. Вона передбачає обмеження проявів терпимості, сприйняття іншої версії минулого як чужої, незрозумілої, носіїв якої неможливо долучити до співпраці;
- поблажлива. Вона передбачає домінування одного з можливих наративів минулого, а інші оцінюються як слабші, якими можна допускати і зневажати;
- критично-полілогічна. Її ознаки – повага до позиції та комеморацій іншого, можливість змінювати прийняті наративи у процесі конструктивних історичних дискусій за появи нових свідчень, оновлення дослідницьких можливостей тощо;
- індиферентна. За такої політики державні установи, політичні сили і громадськість здебільшого байдужі до різноманітних поглядів на минуле та комеморативних практик. Останні вважаються неважливими на тлі, зокрема, соціально-економічних проблем суспільства.

Конфронтаційна модель політики пам'яті змушує звернути увагу на таке поняття як «**війни пам'яті**». Як зазначає І. Валюшко, «сучасні війни трансформувалися у війни ідей, коли відбувається трансляція на інші народи власного «культурного коду», світогляду, нав'язування власної «ціннісної платформи».

Я. Грицак, аналізуючи світовий досвід, виокремлює кілька варіантів розв'язання війн пам'яті, які становлять різні механізми реалізації меморіальної політики:

- агресивна політика пам'яті. Її суть – силове нав'язування пануючої моделі сприйняття минулого (приклад – міжвоєнна Польща). Потребує значної централізації влади та достатніх ресурсів. Небезпека полягає у тому, що цей спосіб може призвести до зворотних наслідків;

- нігілістичний підхід. Ігнорування конфліктів пам'яті, зважаючи на природне забуття;
- політика висміювання. Прощання зі сміхом з власним минулим (приклад – Велика Британія);
- пакт про забуття. Приклади – Іспанія після режиму Франко. Такий пакт має обмежений термін дії. З часом суперечки про минуле може знову розпалюватися;
- суспільна байдужість до минулого внаслідок гордості за теперішнє.

Окремі дослідники також ввели в обіг поняття *«примирення історичних пам'ятей»* – процесу, спрямований на створення неконфліктної колективної пам'яті.

Свою типологію історичних політик Г. Касьянов корелює в цілому з політичним режимом в державі. Зокрема, на його думку, **політика афірмативного типу**, в рамках якої історія та пам'ять співпадають, переважає у суспільствах, де ідеологічний і культурний плюралізми перебувають на початковій стадії розвитку, де сильні популізм і фасадна демократія, наявні потужні звичаї патріархально-патримоніальних відносин, а національна ідентичність ототожнюється здебільшого з етнічними маркерами. У суспільствах із більш розвиненою демократією, де демократичні інститути відображають інтереси різних соціальних груп, а не слугують прикриттям політики олігархії, із традицією політичного плюралізму в історичній політиці можливий **баланс між афірмативною та дидактичною історіями**, при цьому аналітична історія може бути відокремлена від них. У плюралістичних суспільствах із розвиненою, стійкою демократією афірмативна й дидактична історії виконують свої функції, не претендуючи на прерогативи аналітичної історії, а остання вільна у своїх рефлексіях з приводу двох перших. На думку автора, Україна вписується в першу модель, однак при цьому спостерігається нестійка тенденція до самовизначення аналітичної історіографії, зменшення її залежності від історичної політики.

У резолюції від 2001 р. «Про викладання Історії у Європі ХХІ століття» Рада Європи наполягає на плюралістичній та толерантній концепції викладання історії, «підтримці таких фундаментальних цінностей, як толерантність, взаєморозуміння, права людини та демократія».

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

Надайте визначення політики національної пам'яті. Наведіть її синонімічний ряд. Охарактеризуйте чинники її формування.

Проаналізуйте мету та завдання політики національної пам'яті.

На що спрямована політика національної пам'яті? Охарактеризуйте її принципи.

Що означає поняття режиму пам'яті?

В чому полягають функції політики національної пам'яті?

Що означає поняття мнемонічних діячів? Наведіть їх типологію та приклади таких діячів.

Охарактеризуйте механізми реалізації політики національної пам'яті.

Наведіть типологію ресурсів політики національної пам'яті.

Що означає поняття символічної політики та символічної влади? Чому роль символічної політики зростає в сучасних умовах?

Проаналізуйте логіку етапів формування та реалізації політики національної пам'яті.

Охарактеризуйте діяльність органів державної влади у формуванні та реалізації політики національної пам'яті.

В чому полягають особливості реалізації політики національної пам'яті на локальному та регіональному рівнях? Хто виступає суб'єктом її реалізації?

Яку участь бере в реалізації політики національної пам'яті громадянське суспільство?

Які типи політик національної пам'яті виділяє О. Волянюк? Проаналізуйте їх.

Що означає поняття «війни пам'яті»? Наведіть національні кейси подолання війн пам'яті.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Навчальні посібники, словники, довідники

Нагорна Л.П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. К., ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. 328 с.

Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів. Кер. авт. кол. А. М. Киридон. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013.

Монографії, наукові статті

Гон М. М. Механізми забуття: маргіналізація пам'яті про «чужих» в Україні. *Панорама політологічних студій*. 2015. Вип. 13. С. 185–191.

Касьянов Г. Історична політика 1990-х – початку XXI ст.: Україна та пострадянський простір. URL: <https://surl.li/xcuglv> (дата звернення: 08.01.2025).

Проблема історичної пам'яті у всесвітньо-історичному дискурсі (1945–2015 рр.): монографія. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України», 2021. 312 с.

Хітрова Т. Медіатизація пам'яті в концепції соціокомунікаційного підходу. *Соціальні комунікації. Поліграфія і видавнича справа*. 2017. № 1 (73). С. 163—171.

Шаповал Ю., Нагорна Л., Бойко О. та ін. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід. За заг. ред. Ю. Шаповала. Київ: ІПІЕНД, 2013. 600 с. URL: <http://surl.li/heoge> (дата звернення: 08.01.2025).

Відеоматеріали

Перегуда Є.В. Лекція «Політика пам'яті: інституційні рамки». URL: <https://surl.li/vosoiw> (дата звернення: 08.01.2026).

Касьянов Г. Лекція. Історична політика. URL: <https://surl.li/quaiqr> (дата звернення: 01.02.2025).

Уфимцева Н. Лекція «Моя, інша, спільна: історична пам'ять у міському просторі». URL: <https://surl.li/tqqwsb> (дата звернення: 01.02.2025).

ЛЕКЦІЯ 2.2. ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ.

Державна політика національної пам'яті, її мета і завдання.

У серпні 2025 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу». Він визначає державну політику національної пам'яті як *напрям державної політики, спрямований на створення правових, організаційних, економічних умов і гарантій відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу, дослідження та популяризацію історії України;*

Метою політики національної пам'яті є формування спільного розуміння минулого шляхом відновлення та збереження національної пам'яті, підтримки досліджень з історії України та її популяризації для зміцнення єдності Українського народу.

Основними принципами політики національної пам'яті є:

- 1) верховенство права;
- 2) відкритість і прозорість ухвалення та виконання управлінських рішень;
- 3) рівність прав і недискримінаційність;
- 4) повага до людської гідності;
- 5) системність;
- 6) політична неупередженість;
- 7) науковість і дотримання історичної достовірності;
- 8) недопущення виправдання геноциду, злочинів проти людяності, агресії, воєнних злочинів, порушень прав людини;
- 9) визнання злочинності тоталітарних режимів, російської імперської політики та рашизму;
- 10) визнання тягlosti боротьби за незалежність України;
- 11) свобода академічної дискусії та суспільного діалогу;
- 12) всебічна підтримка держави у здійсненні наукових досліджень з історії України, діяльності громадських об'єднань та

інших інститутів громадянського суспільства з дослідження і популяризації історії України, проведення комеморативних заходів;

13) міжвідомча і міжсекторальна взаємодія у формуванні та реалізації політики національної пам'яті.

Основними завданнями політики національної пам'яті є:

- забезпечення суспільного діалогу щодо минулого України;
- протидія історичній антиукраїнській пропаганді та подолання її наслідків;

- сприяння збереженості та відкритому доступу до документів Національного архівного фонду;

- вшанування, увічнення пам'яті та відновлення історичної справедливості стосовно жертв злочинів проти Українського народу;

- збереження пам'яті про історію державотворення, етапи боротьби за відновлення державності та поширення відповідної інформації в Україні та світі;

- увічнення пам'яті про: визначні події в історії народу; осіб, які брали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, опорі тоталітарним режимам, зокрема у Війні за Незалежність України, борців за незалежність України у ХХ столітті; осіб, які здійснили героїчний вчинок, звершення в ім'я Батьківщини; осіб, які здійснили вагомий внесок у розбудову Української держави, підтримання міжнародного миру і безпеки, зміцнення міжнародного авторитету України; осіб, які зробили значний особистий внесок у захист політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвиток української науки, культури;

- створення умов та сприяння науковим дослідженням з історії України, відновлення і збереження національної пам'яті;

- популяризація історії України та культурної спадщини;

- створення, упорядкування і збереження місць пам'яті.

Також Закон регламентує термінологічний апарат політики національної пам'яті. Слід звернути особливу увагу на тлумачення таких понять:

- національна пам'ять - збережена Українським народом сукупність знань, уявлень та ціннісних оцінок тих подій минулого, які справили вирішальний вплив на його історію, самоідентифікацію, державотворення та/або сприймаються в суспільстві як найбільш значущі;

- місце пам'яті Українського народу - локалізована в просторі територія та розміщені (встановлені, споруджені) на ній об'єкти, що пов'язані з історією України і використовуються, у тому числі, для здійснення комеморативних заходів. Позначеннями місць пам'яті можуть бути пам'ятник, пам'ятний знак, меморіальна дошка;

- комеморативний захід - захід, що організовується органами державної влади, органами місцевого самоврядування, установами, організаціями, їх посадовими особами, іншими особами або суб'єктами, метою якого є вшанування історичних подій та/або осіб;

- меморіал – об'єкт монументального мистецтва, який може включати архітектурну, художню, скульптурну, ландшафтну складову і споруджений з метою увічнення пам'яті про значущих осіб або значущі події в історії народу, держави, краю, населеного пункту;

- Український інститут національної пам'яті - центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері національної пам'яті Українського народу, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Етапи становлення політики національної пам'яті.

Періодизація політики національної пам'яті в Україні та характеристики основних її етапів присутні в працях А. Киридон, Ю. Зерній, Ю. Шаповала та ін. На думку останнього, у 1991-2013 р. політика пам'яті в Україні формувалася асистемно і значною мірою залежала від того, яка політична сила була при владі. Її змістовне наповнення автор характеризує як поміркований україноцентричний дискурс. Акценти були порівняно безконфліктними, а російський культурно-інформаційний чинник не засуджувався. Політика пам'яті,

яка мала риси деколонізації й дерадянізації, зачепила болісні аспекти, події та постаті, що їх негативно сприймають апологети проросійського історичного дискурсу.

Було запропоновано навчальний курс історії України на етнічно-ексклюзивній схемі, частково усталено пантеон героїв, історичних символів, місць пам'яті та комеморативних ритуалів. Витіснення радянської історичної символіки й топоніміки було поступовим.

У 2005-2010 рр. змістовний наголос робився на тому, що українці – народ-жертва голодоморів, що їх спричинила радянська влада. Мартирологічний наратив замінив інші націєтворчі акценти. Водночас почалось конструювання нового пантеону героїв за участі постатей національно-визвольного руху міжвоєнної доби та Другої світової війни. Виразною рисою суспільної свідомості було конкурування різних типів пам'яті. Було створено Український інститут національної пам'яті (УІНП).

З обранням Президентом України Віктора Януковича політика пам'яті почала переорієнтовуватись з антиколоніальної на «реставраційну». Партія регіонів вжила низку заходів нерадянського/проросійського кшталту.

Після Революції Гідності політика пам'яті набула системного й прямолінійного характеру. Було взято курс на декомунізацію, ухвалені відповідні закони. Замість віктимізації наголос було зроблено на глорифікацію. На порядку денному стали компліментарні риси, пов'язані з волею, спротивом, горизонтальною мобільністю. Демонтаж традиційної «спільної» пам'яті внаслідок агресії Росії прискорився і став невідворотним. Важливим досягненням УІНП Ю. Шаповал вважає доведення ролі українців у Другій світовій війні в складі армій різних держав. Україна долучилася до європейської традиції пам'яті про війну у її постгероїчному фокусуванні на жалобі за жертвами війни.

Український історик Г. Касьянов, надаючи типологію історичної політики, відносив політику в Україні, в усякому разі до 2016 р., до першої її моделі, тобто афірмативної політики, однак при цьому

спостерігалась нестійка тенденція до самовизначення аналітичної історіографії, зменшення її залежності від історичної політики. Політика афірмативного типу, в рамках якої історія та пам'ять співпадають, переважає у суспільствах, де ідеологічний і культурний плюралізми перебувають на початковій стадії розвитку, де сильні популізм і фасадна демократія, де наявні потужні звичаї патріархально-патримоніальних відносин, а національна ідентичність ототожнюється здебільшого з етнічними маркерами.

Ю. Шаповал у 2021 р. зазначав, що державна політика пам'яті здатна зменшити вплив несприятливих для української державності чинників, до яких він відносив відсутність у значної частини населення відчуття єдиної державної або громадянської ідентичності; істотні регіональні відмінності в історичній свідомості на тлі відсутності чіткої ідеології національного розвитку; кон'юнктурне використання історичного матеріалу або його тенденційне тлумачення як знаряддя політичного протистояння, перетворення його на елемент політичного радикалізму; спекулятивне застосування псевдоісторичних аргументів для розпалення міжнаціональної ворожнечі, ксенофобії, національної або релігійної інтолерантності; проникнення у суспільну свідомість полярних та політично заангажованих оцінок подій історії; поширення серед широкого загалу міфологізованих матеріалів на історичну тематику, провокування суспільного розбрату на ґрунті конфліктного бачення минулого. На думку автора, політика пам'яті має консолідуєчий ресурс, але він не використовувався в Україні повною мірою. Ю. Шаповал прогнозував, що наступним етапом політики пам'яті в Україні буде поява нової суспільної свідомості, яка виходитиме за межі модерністського розуміння ідентичності й маркерів постколоніального націоналізму. На його думку Україна без окупованих Донбасу і Криму зможе наблизитися до встановлення уніфікованого режиму пам'яті, якому властиве погоджене трактування минулого і, як наслідок, відсутність мнемонічних конфліктів.

У 2024 р. Ю. Литвиновська виділила ще один етап становлення політики національної пам'яті, який, на її думку, почався з 2019 р. Водночас вона не дає узагальнених його характеристик. На нашу думку, передумовами цього етапу стали, по-перше, процеси цифровізації суспільного життя, що значною мірою сприяло уніфікації типу колективної пам'яті, по-друге, агресія РФ проти України, яка внесла значні зміни у колективну свідомість, зокрема й тієї частини населення, яка до цього були охоплена проросійськими міфами. Ці чинники знизили потенціал мнемонічних конфліктів та створили передумови для законодавчого забезпечення політики національної пам'яті. Було ухвалено рамковий закон у цій сфері. Водночас щодо майбутнього є певні ризики. Війна створила нові травми, які можуть віддзеркалитися на стані колективної свідомості після зникнення безпосередньої воєнної загрози. Розбіжності у такому впливі будуть, вірогідно, менш локалізовані територіально, але вони також можуть створити лінії соціальних розмежувань.

Основні напрями та інституційні рамки політики національної пам'яті.

Основні напрями державної політики національної пам'яті:

- здійснення комплексу заходів з увічнення пам'яті про визначних осіб та події в історії Українського народу;
- планування, організація та проведення комеморативних заходів;
- встановлення та відзначення державних та інших свят, пам'ятних днів і дат;
- забезпечення пошуку, ведення обліку, облаштування, забезпечення збереження та утримання місць поховання жертв злочинів проти Українського народу, жертв воєн, осіб, які брали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, зокрема у Війні за Незалежність України;

- популяризація історії України, у тому числі сприяння створенню інформаційного, культурного, освітнього і туристичного продуктів у сфері відновлення та збереження національної пам'яті;
- організація всебічного вивчення історії українського державотворення, етапів боротьби за відновлення державності та поширення відповідної інформації в Україні та світі;
- сприяння вивченню історії України у закладах освіти всіх рівнів;
- сприяння зберіганню, накопиченню, реставрації та забезпеченню доступу до архівних документів, зокрема до архівної інформації репресивних органів;
- організація записування та збереження усноісторичних свідчень;
- організація міжнародного співробітництва у сфері національної пам'яті;
- реабілітація та відновлення доброго імені жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років;
- сприяння створенню музеїв, експозицій та історико-культурних заповідників;
- реалізація інших напрямів, визначених законодавством України у сфері національної пам'яті.

Правову основу політики національної пам'яті становлять Конституція України, закони України, зокрема «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» та ін., акти Президента України, Кабінету Міністрів України, інші нормативно-правові акти України, видані на виконання Конституції та законів України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж законами України, застосовуються правила міжнародного договору.

Політика національної пам'яті є складовою основ національної безпеки України, важливим чинником формування суспільного імунітету проти порушень прав людини.

Державну стратегію відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу та *План заходів* з її реалізації затверджує Кабінет Міністрів України один раз на п'ять років за поданням Українського інституту національної пам'яті.

Основними **формами увічнення національної пам'яті** є:

- створення, упорядкування та збереження місць пам'яті, у тому числі місць поховань, встановлення (спорудження) меморіалів, меморіальних комплексів, намогильних споруд, меморіальних споруд (кенотафів), пам'ятників, пам'ятних знаків;

- створення мартирологів, поіменних книг пам'яті та інших меморіальних видань, баз даних, у тому числі електронних;

- встановлення свят і пам'ятних дат;

- проведення комеморативних заходів, присвячених подіям і особам, пам'ять про яких підлягає увічненню;

- присвоєння географічним об'єктам, юридичним особам та об'єктам права власності, які за ними закріплені, об'єктам права власності, які належать фізичним особам, імен осіб, назв подій, пам'ять про яких підлягає увічненню;

- створення та поширення інформаційних і наукових матеріалів, творів мистецтва та літератури про події та осіб, пам'ять про яких підлягає увічненню;

- інші форми увічнення пам'яті.

Суб'єкти політики національної пам'яті.

Суб'єктами політики національної пам'яті є:

- Кабінет Міністрів України;

- Український інститут національної пам'яті;

- інші центральні органи виконавчої влади;

- Верховна Рада АР Крим, органи місцевого самоврядування;

- Рада міністрів АР Крим, місцеві державні адміністрації;

- наукові установи, заклади освіти та культури, архівні установи;

- громадські об'єднання та інші інститути громадянського суспільства.

Кабінет Міністрів України:

- 1) забезпечує проведення політики національної пам'яті;
- 2) забезпечує розроблення та реалізацію загальнодержавних програм у сфері національної пам'яті;
- 3) визначає порядок формування та використання фондів для реалізації заходів у сфері національної пам'яті;
- 4) спрямовує і координує діяльність Українського інституту національної пам'яті;
- 5) затверджує Державну стратегію та План заходів;
- 6) призначає на посаду та звільняє з посади Голову Українського інституту національної пам'яті;
- 7) за поданням Голови Українського інституту національної пам'яті призначає на посади та звільняє з посад заступників Голови Українського інституту національної пам'яті;
- 8) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Український інститут національної пам'яті:

- 1) забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері національної пам'яті Українського народу;
- 2) узагальнює практику застосування законодавства, за зверненням або з власної ініціативи надає висновки, роз'яснення та рекомендації з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України;
- 3) у встановленому порядку погоджує проекти законів, інших актів законодавства, які надходять на погодження від інших центральних органів виконавчої влади, готує експертні висновки і пропозиції у межах компетенції, що підлягають обов'язковому розгляду суб'єктом видання відповідного акта з документальним підтвердженням їх врахування або вмотивованого відхилення, зокрема щодо проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на

розгляд Кабінету Міністрів України, та проектів законів, внесених на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи, нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

4) здійснює нормативно-правове регулювання та методичне забезпечення у сфері національної пам'яті;

5) здійснює у встановленому законодавством порядку міжнародне співробітництво у сфері національної пам'яті, бере відповідно до законодавства участь у підготовці проектів міжнародних договорів України, готує пропозиції щодо укладення і денонсації таких договорів, укладає міжнародні договори у сфері національної пам'яті;

6) розробляє проект Державної стратегії та Плану заходів у встановленому законодавством порядку;

7) визначає перспективи та пріоритетні напрями розвитку у сфері національної пам'яті;

8) координує, ініціює та бере участь у діяльності органів виконавчої влади у сфері національної пам'яті, взаємодіє з органами місцевого самоврядування, погоджує акти інших органів у межах компетенції та скликає дорадчі органи, ініціює міжвідомчі рішення;

9) збирає, узагальнює, оприлюднює та поширює в Україні та за кордоном інформацію про: факти та обставини вчинення злочинів проти Українського народу; історію українського державотворення; історію боротьби за незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, зокрема події Війни за Незалежність України, у тому числі збирає, фіксує, зберігає та популяризує усноісторичні свідчення;

10) сприяє відповідним державним органам у здійсненні заходів щодо засудження злочинів проти Українського народу;

11) за зверненням або з власної ініціативи надає обов'язкові для розгляду висновки, роз'яснення та рекомендації щодо реалізації норм законів України "Про засудження комуністичного та націонал-

соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки", "Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії", "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років", "Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті", "Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років", "Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років", "Про Голодомор 1932-1933 років в Україні", "Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну" та цього Закону;

12) забезпечує діяльність Галузевого державного архіву Українського інституту національної пам'яті як архівної установи, що здійснює збирання, оцифрування, ведення обліку, постійне зберігання, надання доступу та використання документів щодо діяльності репресивних органів колишнього СРСР;

13) сприяє реалізації норм законодавства про перехідне правосуддя;

14) організовує та сприяє проведенню комеморативних та інших заходів, інформаційних кампаній з реалізації політики національної пам'яті;

15) сприяє виготовленню друкованої продукції, кіно- та відеопродукції, сценічному та іншому художньому втіленню образів історичного минулого, а також з питань національної пам'яті, в тому числі забезпечує підготовку наукових та науково-популярних видань щодо популяризації історії України, результатів наукових досліджень, монографій, збірників статей, наукових доповідей, їх розповсюдження на безоплатній основі;

16) сприяє формуванню музейних та бібліотечних фондів, що стосуються історії України, підготовці музейних експозицій та модельних навчальних програм;

17) сприяє діяльності громадських об'єднань, зокрема молодіжних, у сфері національної пам'яті;

18) ініціює встановлення премій, стипендій, інших заохочень за особливі досягнення у сфері відновлення та збереження національної пам'яті;

19) залучає закордонних українців та іноземців до збирання і вивчення матеріалів про історію України, реалізації спільних проектів;

20) організовує проведення наукових досліджень у сфері національної пам'яті, сприяє оприлюдненню їх результатів, взаємодіє з науковими установами, закладами освіти та культури, архівними установами в Україні та за кордоном з метою обміну досвідом щодо проведення таких досліджень;

21) сприяє пошуку невідомих поховань, ексгумації та перепохованню останків, веденню обліку, облаштуванню, збереженню та утриманню місць поховань жертв злочинів проти Українського народу, учасників воєн, боротьби за незалежність України;

22) збирає, узагальнює та оприлюднює інформацію про злочини (репресивні заходи) російської імперської політики в Україні;

23) утворює Національну комісію з реабілітації, здійснює організаційно-технічне та фінансове забезпечення її діяльності;

24) утворює експертну комісію з метою надання фахових висновків з питань реалізації норм Закону України "Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії", зокрема щодо належності об'єктів до символіки російської імперської політики;

25) здійснює організаційне, інформаційне, матеріально-технічне забезпечення діяльності державної міжвідомчої комісії, яка утворена з метою сприяння забезпеченню пошуку, ведення обліку, облаштування, забезпечення збереження і утримання місць поховання учасників антитерористичної операції, жертв війни та репресій

комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років на території України, інших держав;

26) розміщує на офіційному веб-сайті перелік осіб та подій, які містять символіку російської імперської політики, а також перелік осіб та подій, які не містять символіки російської імперської політики, змінює та доповнює ці переліки відповідно до висновків, наданих експертною комісією, утвореною відповідно до абзацу другого частини другої статті 6 Закону України "Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії", та Українським інститутом національної пам'яті;

27) є головним розпорядником коштів Державного бюджету України;

28) затверджує структуру Українського інституту національної пам'яті, положення про структурні підрозділи, здійснює кадрове управління в межах своїх повноважень. Граничну чисельність працівників апарату Українського інституту національної пам'яті затверджує Кабінет Міністрів України за поданням Голови Українського інституту національної пам'яті;

29) готує, забезпечує і надає Кабінету Міністрів України подання щодо граничної чисельності працівників апарату Українського інституту національної пам'яті;

30) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки:

1) бере участь у розробленні проекту Державної стратегії та Плану заходів, у встановленому порядку подає до них пропозиції Українському інституту національної пам'яті;

2) бере участь у межах компетенції у реалізації Державної стратегії;

3) взаємодіє у встановленому порядку з Українським інститутом національної пам'яті з питань, що стосуються сфери національної

пам'яті, зокрема враховує та використовує у своїй роботі відповідні роз'яснення та рекомендації;

4) сприяє реалізації політики національної пам'яті засобами, формами та методами громадянської та історичної освітніх галузей;

5) забезпечує включення до стандартів освіти, типових освітніх програм, модельних навчальних програм із предметів громадянської та історичної освітніх галузей питань збереження національної пам'яті;

6) залучає Український інститут національної пам'яті до:

визначення перспектив і пріоритетних напрямів розвитку дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, спеціалізованої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти, освіти дорослих, у тому числі післядипломної освіти;

розроблення Державних стандартів загальної середньої освіти та здійснення навчально-методичного забезпечення їх реалізації у рамках реалізації політики національної пам'яті;

проведення експертизи та апробації навчальної літератури для закладів загальної середньої освіти, визначення видів навчальної літератури, що підлягають експертизі та апробації, забезпечення підготовки і видання підручників, посібників, методичної літератури для закладів освіти, у тому числі схвалення їх видання для закладів загальної середньої освіти;

розроблення модельних навчальних програм із предметів громадянської та історичної освітньої галузі для здобувачів освіти старшої профільної школи;

7) у межах компетенції реалізує комеморативні та інші заходи у сфері національної пам'яті, у тому числі з відзначення ювілейних, пам'ятних та історичних дат, увічнення пам'яті осіб, визначених статтею 6 цього Закону;

8) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту

ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб та членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України:

1) бере участь у розробленні проекту Державної стратегії та Плану заходів, у встановленому порядку подає до них пропозиції Українському інституту національної пам'яті;

2) у межах компетенції бере участь у реалізації Державної стратегії;

3) у встановленому порядку взаємодіє з Українським інститутом національної пам'яті з питань, що стосуються сфери національної пам'яті, зокрема враховує та використовує у своїй роботі відповідні роз'яснення та рекомендації;

4) бере участь у плануванні та здійснює заходи щодо гідного вшанування ветеранів, організовує здійснення заходів щодо формування позитивного образу ветеранів, популяризації військової історії, а також у межах компетенції відзначення на державному рівні ювілейних, пам'ятних та історичних дат, міжнародних днів, пов'язаних із вшануванням ветеранів;

5) у межах компетенції здійснює заходи щодо пошуку, поховання та перепоховання осіб, які загинули (померли) внаслідок безпосередньої участі в бойових діях під час захисту Батьківщини або виконання обов'язків військової служби на території України та інших держав, збереження та облаштування військових кладовищ, військових ділянок на цивільних кладовищах, військових братських та одиночних могил, створення меморіальних комплексів, встановлення намогильних споруд та пам'ятників, увічнення пам'яті тощо;

6) ініціює увічнення імен або псевдонімів Захисників і Захисниць України, борців за незалежність України у ХХ столітті, назв військових формувань у назвах об'єктів топонімії населених пунктів, назвах юридичних осіб та об'єктів права власності, назвах географічних об'єктів;

7) у межах компетенції бере участь у залученні військовослужбовців і ветеранів війни до заходів у сфері національної пам'яті, підтримці проектів громадських об'єднань щодо збереження пам'яті про Захисників і Захисниць України, борців за незалежність України у ХХ столітті;

8) у межах компетенції реалізує комеморативні та інші заходи у сфері національної пам'яті, у тому числі з відзначення ювілейних, пам'ятних та історичних дат, увічнення пам'яті осіб, визначених статтею 6 цього Закону;

9) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Міністерство оборони України:

1) бере участь у розробленні проекту Державної стратегії та Плану заходів, у встановленому порядку подає до них пропозиції Українському інституту національної пам'яті;

2) у межах компетенції бере участь у реалізації Державної стратегії;

3) у встановленому порядку взаємодіє з Українським інститутом національної пам'яті з питань, що стосуються сфери національної пам'яті, зокрема враховує та використовує у своїй роботі відповідні роз'яснення та рекомендації;

4) ініціює присвоєння з'єднанням, військовим частинам, вищим військовим навчальним закладам, установам та організаціям Збройних Сил України та об'єктам права власності, які за ними закріплені, імен фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій з урахуванням рекомендацій Українського інституту національної пам'яті;

5) у межах компетенції реалізує комеморативні та інші заходи у сфері національної пам'яті, у тому числі з відзначення ювілейних, пам'ятних та історичних дат, увічнення пам'яті осіб, визначених статтею 6 цього Закону;

6) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної молодіжної політики:

1) бере участь у розробленні проекту Державної стратегії та Плану заходів, у встановленому порядку подає до них пропозиції Українському інституту національної пам'яті;

2) у межах компетенції бере участь у реалізації Державної стратегії;

3) взаємодіє у встановленому порядку з Українським інститутом національної пам'яті з питань, що стосуються сфери національної пам'яті, зокрема враховує та використовує у своїй роботі відповідні роз'яснення та рекомендації;

4) сприяє в межах компетенції реалізації у молодіжному середовищі заходів, спрямованих на відновлення та збереження національної пам'яті;

5) у межах компетенції реалізує комеморативні та інші заходи у сфері національної пам'яті, у тому числі з відзначення ювілейних, пам'ятних та історичних дат, увічнення пам'яті осіб, визначених статтею 6 цього Закону;

б) залучає Український інститут національної пам'яті до: розроблення проектів Національної молодіжної стратегії, державних цільових програм та методичного забезпечення їх виконання;

організації та проведення просвітницьких заходів, розроблення видань, методичних, інформаційно-просвітницьких матеріалів та рекомендацій для молодіжного середовища України з популяризації історії України, її визначних подій та осіб, традицій українського державотворення;

співпраці з молодіжними центрами, молодіжною інфраструктурою та молодіжними просторами щодо організації та проведення заходів, спрямованих на популяризацію історії України, її визначних подій та осіб, традицій українського державотворення;

7) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Центральний орган виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у сфері медіа, інформаційній та видавничій сфері:

1) бере участь у розробленні проекту Державної стратегії та Плану заходів, у встановленому порядку подає до них пропозиції Українському інституту національної пам'яті;

2) у межах компетенції бере участь у реалізації Державної стратегії;

3) у встановленому порядку взаємодіє з Українським інститутом національної пам'яті з питань, що стосуються сфери національної пам'яті, зокрема враховує та використовує у своїй роботі відповідні роз'яснення та рекомендації;

4) у межах компетенції вживає заходів щодо протидії ввезенню та розповсюдженню іноземної видавничої продукції антиукраїнського змісту;

5) у межах компетенції реалізує заходи щодо запобігання внутрішньому і зовнішньому культурно-інформаційним впливам, які підривають засади національної інформаційної безпеки чи перешкоджають реалізації політики національної пам'яті;

6) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини:

1) бере участь у розробленні проекту Державної стратегії та Плану заходів, у встановленому порядку подає до них пропозиції Українському інституту національної пам'яті;

2) у межах компетенції бере участь у реалізації Державної стратегії;

3) у встановленому порядку взаємодіє з Українським інститутом національної пам'яті з питань, що стосуються сфери національної пам'яті, зокрема враховує та використовує у своїй роботі відповідні роз'яснення та рекомендації;

4) у співпраці з Українським інститутом національної пам'яті із залученням відповідних фахівців сприяє створенню нових місць пам'яті, зокрема в населених пунктах, що постраждали від збройної агресії Російської Федерації;

5) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності:

1) бере участь у розробленні проекту Державної стратегії та Плану заходів, у встановленому порядку подає до них пропозиції Українському інституту національної пам'яті;

2) у межах компетенції бере участь у реалізації Державної стратегії;

3) у встановленому порядку взаємодіє з Українським інститутом національної пам'яті з питань, що стосуються сфери національної пам'яті, зокрема враховує та використовує у своїй роботі відповідні роз'яснення та рекомендації;

4) у межах компетенції реалізує комеморативні та інші заходи у сфері національної пам'яті, у тому числі з відзначення ювілейних, пам'ятних та історичних дат, увічнення пам'яті осіб, визначених статтею 6 цього Закону;

5) залучає Український інститут національної пам'яті до:
розроблення проектів державних цільових програм та методичного забезпечення їх виконання;

розроблення проектів Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності, Державної цільової програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності;

6) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері архівної справи і діловодства:

1) бере участь у розробленні проекту Державної стратегії та Плану заходів, у встановленому порядку подає до них пропозиції Українському інституту національної пам'яті;

2) у межах компетенції бере участь у реалізації Державної стратегії;

3) у межах компетенції сприяє забезпеченню відкритості архівної інформації репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років;

4) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим:

1) затверджує програми Автономної Республіки Крим у сфері національної пам'яті;

2) присвоює юридичним особам, майно яких входить до складу майна, що належить Автономній Республіці Крим, та об'єктам права власності, які за ними закріплені, імена фізичних осіб, ювілейні та святкові дати, назви і дати історичних подій з урахуванням рекомендацій Українського інституту національної пам'яті;

3) у межах компетенції бере участь у реалізації Державної стратегії;

4) у встановленому порядку взаємодіє з Українським інститутом національної пам'яті з питань, що стосуються сфери національної пам'яті, зокрема враховує та використовує у своїй роботі відповідні роз'яснення та рекомендації;

5) у межах компетенції реалізує комеморативні та інші заходи у сфері національної пам'яті, у тому числі заходи з відзначення ювілейних, пам'ятних та історичних дат, увічнення пам'яті осіб, визначених статтею 6 цього Закону;

6) сприяє науковим та краєзнавчим дослідженням;

7) ініціює створення та в межах компетенції вживає заходів для збереження місць пам'яті;

8) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Районні, обласні ради:

- 1) затверджують цільові програми у сфері національної пам'яті;
- 2) присвоюють юридичним особам, майно яких перебуває у спільній власності територіальних громад сіл, селищ, міст, та об'єктам права власності, які за ними закріплені, імена фізичних осіб, ювілейні та святкові дати, назви і дати історичних подій з урахуванням рекомендацій Українського інституту національної пам'яті;
- 3) у межах компетенції беруть участь у реалізації Державної стратегії;
- 4) у встановленому порядку взаємодіють з Українським інститутом національної пам'яті з питань, що стосуються сфери національної пам'яті, зокрема враховують та використовують у своїй роботі відповідні роз'яснення та рекомендації;
- 5) у межах компетенції реалізують комеморативні та інші заходи у сфері національної пам'яті, у тому числі з відзначення ювілейних, пам'ятних та історичних дат, увічнення пам'яті осіб, визначених статтею 6 цього Закону;
- 6) сприяють науковим та краєзнавчим дослідженням, приймають відповідні регіональні програми, кошти на виконання яких щороку передбачаються в районному, обласному бюджетах;
- 7) ініціюють створення та в межах компетенції вживають заходів для збереження місць пам'яті;
- 8) здійснюють інші повноваження, визначені законом.

Сільські, селищні, міські ради:

- 1) присвоюють юридичним особам, майно яких перебуває у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, та об'єктам права власності, які за ними закріплені, імена фізичних осіб, ювілейні та святкові дати, назви і дати історичних подій з урахуванням рекомендацій Українського інституту національної пам'яті;
- 2) у межах компетенції беруть участь у реалізації Державної стратегії;

3) у встановленому порядку взаємодіють з Українським інститутом національної пам'яті з питань, що стосуються сфери національної пам'яті, зокрема враховують та використовують у своїй роботі відповідні роз'яснення та рекомендації;

4) у межах компетенції реалізують комеморативні та інші заходи у сфері національної пам'яті, у тому числі з відзначення ювілейних, пам'ятних та історичних дат, увічнення пам'яті осіб, визначених статтею 6 цього Закону;

5) сприяють науковим та краєзнавчим дослідженням, приймають відповідні місцеві програми, кошти на виконання яких щороку передбачаються в місцевому бюджеті;

6) ініціюють створення та в межах компетенції вживають заходів для збереження місць пам'яті;

7) здійснюють інші повноваження, визначені законом.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські, районні державні адміністрації:

1) у межах компетенції беруть участь у реалізації Державної стратегії;

2) у встановленому порядку взаємодіють з Українським інститутом національної пам'яті з питань, що стосуються сфери національної пам'яті, зокрема враховують та використовують у своїй роботі відповідні роз'яснення та рекомендації;

3) у межах компетенції реалізують комеморативні та інші заходи у сфері національної пам'яті, у тому числі з відзначення ювілейних, пам'ятних та історичних дат, увічнення пам'яті осіб, визначених статтею 6 цього Закону;

4) сприяють науковим та краєзнавчим дослідженням, розробляють відповідні регіональні програми, кошти на виконання яких щороку передбачаються в обласному бюджеті;

5) ініціюють створення та в межах компетенції вживають заходів для збереження місць пам'яті;

б) сприяють забезпеченню збереженості архівних документів та відкритого доступу до них;

7) здійснюють інші повноваження, визначені законом.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування залучають **наукові установи, заклади освіти та культури, архівні установи** до реалізації політики національної пам'яті.

Наукові установи, заклади освіти та культури, архівні установи у межах компетенції:

1) можуть подавати пропозиції до проекту Державної стратегії, Плану заходів Українському інституту національної пам'яті;

2) беруть участь у реалізації Державної стратегії;

3) взаємодіють з Українським інститутом національної пам'яті з питань, що стосуються сфери національної пам'яті, зокрема враховують та використовують у своїй роботі відповідні роз'яснення та рекомендації;

4) реалізують комеморативні та інші заходи у сфері національної пам'яті, у т.ч. з відзначення ювілейних, пам'ятних та історичних дат, увічнення пам'яті осіб, визначених статтею 6 цього Закону;

5) проводять і сприяють проведенню наукових і краєзнавчих досліджень;

6) ініціюють створення та вживають заходів для збереження місць пам'яті;

7) здійснюють інші повноваження, визначені законом.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування залучають **інститути громадянського суспільства** до реалізації політики національної пам'яті.

Громадські об'єднання та інші інститути громадянського суспільства у межах компетенції:

1) можуть подавати пропозиції до проекту Державної стратегії, Плану заходів Українському інституту національної пам'яті;

2) можуть брати участь у реалізації Державної стратегії;

3) самостійно та спільно з іншими суб'єктами політики національної пам'яті організують просвітницькі, наукові, культурно-мистецькі, інші заходи у сфері національної пам'яті;

4) можуть реалізовувати комеморативні та інші заходи у сфері національної пам'яті, у тому числі з відзначення ювілейних, пам'ятних та історичних дат, увічнення пам'яті осіб, визначених статтею 6 цього Закону;

5) сприяють і беруть участь у наукових та краєзнавчих дослідженнях;

6) ініціюють створення та сприяють збереженню місць пам'яті;

7) здійснюють іншу діяльність у сфері національної пам'яті, яка не заборонена законодавством України.

Держава надає всебічну підтримку діяльності інститутів громадянського суспільства у сфері національної пам'яті.

Фінансування політики національної пам'яті

Державна підтримка у сфері відновлення та збереження національної пам'яті ґрунтується на таких принципах:

- пріоритетність реалізації заходів та проектів, передбачених Державною стратегією та Планом заходів;
- конкурсний відбір програм (проектів);
- ефективність використання залучених ресурсів;
- неупереджений розподіл коштів державного бюджету.

Державна підтримка у сфері збереження національної пам'яті спрямовується на фінансування:

- програм і проектів, передбачених Планом заходів;
- інших програм і проектів, які уряд визначив як пріоритетні.

Фінансова підтримка для виконання програм (проектів, заходів) у сфері національної пам'яті громадянським об'єднанням та іншим інститутам громадянського суспільства надається на конкурсних засадах за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Конкурсний відбір таких програм (проектів, заходів), що реалізуються за рахунок коштів державного бюджету, здійснюється Українським

інститутом національної пам'яті у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Механізмами фінансування політики національної пам'яті є:

- видатки держбюджету або місцевих бюджетів; державні цільові програми;
- гранти Українського культурного фонду, підтримка за рахунок інших державних цільових фондів;
- об'єднання на договірній основі фінансових ресурсів суб'єктів політики національної пам'яті, державних та приватних партнерів на принципах здійснення державно-приватного партнерства, міжнародних інституцій;
- залучення коштів, що надходять до Державного бюджету України та місцевих бюджетів у рамках програм допомоги і грантів Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ;
- залучення коштів з інших джерел, не заборонених законодавством, зокрема за рахунок добровільних внесків фізичних та юридичних осіб.

Міжнародне співробітництво у сфері політики національної пам'яті.

Держава розвиває міжнародну співпрацю для досягнення мети та завдань політики національної пам'яті.

Держава підтримує діалог та співпрацю з іншими країнами на принципах взаємоповаги, довіри, вільного обміну науковою та іншою інформацією, свободи дискусії, у тому числі академічної, неприпустимості нав'язування іншим народам та державам власного бачення та оцінки історичних подій, а також взаємин на основі спільних міждержавних інтересів.

Держава сприяє взаємодії з міжнародними організаціями, закордонними науковими установами, музеями та архівами для обміну інформацією, проведення спільних наукових досліджень, організації комеморативних та інших заходів.

Держава здійснює заходи з підвищення обізнаності щодо історії України за кордоном, зокрема забезпечує організацію наукових, культурних, інформаційних та інших заходів, що сприяють взаєморозумінню та культурному обміну, популяризує у світі роль Українського народу в боротьбі проти тоталітаризму, відстоюванні прав та свобод людини, вживає заходів із збереження місць пам'яті Українського народу за кордоном, повернення до України культурних цінностей Українського народу, сприяє охороні нематеріальної культурної спадщини та підтримці її носіїв, за потреби організовує перенесення праху видатних українців на Батьківщину.

Держава налагоджує співпрацю з громадськими організаціями закордонних українців у сфері відновлення та збереження національної пам'яті.

Держава вживає заходів щодо засудження на міжнародному рівні тоталітаризму та людиноненависницьких практик.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

Дайте визначення державній політиці національної пам'яті в Україні.

Охарактеризуйте мету та завдання політики національної пам'яті в Україні.

Які етапи становлення пройшла політика національної пам'яті в Україні? Охарактеризуйте їх.

Проаналізуйте нормативно-правовий механізм реалізації політики національної пам'яті в Україні.

В чому полягають функції Державної стратегії відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу та Плану заходів з її реалізації?

Розкрийте смисл поняття «комеморативний захід».

Які місця пам'яті Українського народу Вам відомі?

В чому полягають функції Українського інституту національної пам'яті?

Охарактеризуйте організаційно-правовий механізм політики національної пам'яті в Україні.

Розкрийте механізм реалізації державної політики національної пам'яті на регіональному та локальному рівнях.

Які напрями міжнародного співробітництва в рамках реалізації державної політики національної пам'яті в Україні?

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Навчальні посібники, словники, довідники

Нагорна Л.П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. К., ППІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. 328 с.

Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів. Кер. авт. кол. А. М. Киридон. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013.

Декомунізація. URL: <https://surl.li/xwvnnf> (дата звернення: 08.01.2025).

Нормативно-правова база

Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» від 21 серпня 2025 року № 4579-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2025. № 50. Ст. 219. URL: <https://surl.li/rezjkb> (дата звернення: 01.03.2026).

Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 р. №317-VIII. URL: <https://surl.li/otcupd> (дата звернення: 08.01.2025).

Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років: Закон України від 09.04.2015 р. №316-VIII. URL: <https://surl.li/bqocpp> (дата звернення: 08.01.2025).

Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті: Закон України від 09.04.2015 р. №314-VIII. URL: <https://surl.li/gerkqx> (дата звернення: 08.01.2025).

Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років: Закон України від 09.04.2015 р. №315-VIII. URL:

<http://surl.li/scsho> (дата звернення: 08.01.2025).

Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії: Закон України від 21.03.2023 р. №3005-IX. URL: <https://surl.li/ltrgju> (дата звернення: 08.01.2025).

Монографії, наукові статті

Анісімов В. Історична політика Петра Порошенка. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 76. Т. 1. С. 4-9. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/76-1-1>.

Бабка В.Л. Історична пам'ять як фактор політичного впливу в незалежній Україні: дис. ...кандидата політичних наук: 23.00.03. Ніжин, 2016. URL: <https://surl.li/swavqt> (дата звернення: 08.01.2025).

Бойко О., Білан О. Декомунізаційні процеси України в умовах російського повномасштабного вторгнення. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2024. Вип. 57. С. 58-67. <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.57.8>.

Бондар В., Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990–2000–х рр.: основні тенденції. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2013. Вип. 23. С. 377–400.

Волянюк О. Я. Громадські формування у галузі політики пам'яті сучасної України. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2009. №3. С.122-126.

Гриценко О. Президенти і пам'ять. Політика пам'яті Президентів України (1994-2014): підґрунтя, послання, реалізація, результати. К.: К.І.С., 2017.

Дерусифікація-2022: на честь кого перейменовують вулиці найбільших міст України. URL: <http://surl.li/sctob> (дата звернення: 08.01.2025).

Засудження СРСР, дерусифікація, Майдан – як змінюється ставлення українців до політики національної пам'яті на тлі російської агресії: опитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Центру Разумкова 13-21.12.2022 р. URL: <http://surl.li/eoddr> (дата звернення: 08.01.2025).

Зерній Ю.О. Державна політика пам'яті в Україні: становлення та сучасний стан. *Стратегічні пріоритети*. 2008. №3(8). С. 41-51.

Ільницький В., Царик Р. Пізнавально-інформаційні та виховні заходи щодо ушанування пам'яті учасників і жертв російсько-української війни (2014–2024). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 81. Т. 2. С. 4-13. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/81-2-1>.

Касьянов Г. Історична політика і меморіальні закони в Україні (початок ХХІ ст.). *Агора*. Вип. 17. С. 64-74. URL: <https://surl.li/vywiwv> (дата звернення: 08.01.2025).

Киридон А. Політика пам'яті в Україні (1991-2015 рр.). *Україна-Європа-Світ. Міжн. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. Вип. 15. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. С. 244-249.

Ковальська-Павелко І. «Війни пам'яті» як ключовий чинник формування державної політики пам'яті в сучасній Україні. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2022. №. 3(35). С. 7-26.

Литвиновська Ю. Етапи реалізації політики пам'яті в Україні (1991–2023 рр.). *Консенсус*. 2024. №1. С. 91-104.

Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналітична доповідь / за заг. ред. В.М. Яблонського. Київ: НІСД, 2019. 110 с.

Роїк Н. Понятійно-термінологічна основа дослідження політики пам'яті в українсько-польському співробітництві. *Наукові записки ІПіЕНД*. 2019. Випуск 3-4 (99-100). С. 331-341. URL: <https://surl.li/vdxxnc> (дата звернення: 12.02.2026).

Хітрова Т. Медіатизація пам'яті в концепції соціокомунікаційного підходу. *Соціальні комунікації. Поліграфія і видавнича справа*. 2017. № 1 (73). С. 163—171.

Хорошилов О.Ю. Постколоніальні трансформації в Україні: естетичний дискурс міських просторів. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2024. Вип. 38. С. 171-179. DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.38.13>. URL: <https://surl.li/yldkcx> (дата звернення: 01.02.2026).

Шаповал Ю. Антикризовий ресурс політики пам'яті в Україні. *Політичні дослідження*. 2021. №2. С. 111-134. DOI: 10.53317/2786-4774-2021-2-6.

Як у рамках декомунізації перейменовували українські міста. URL: <http://surl.li/sctns> (дата звернення: 08.01.2024).

Kulyk V. War of Memories in the Ukrainian Media. Diversity of Identities, Political Confrontation, and Production Technologies. *Memory, Conflict, and New Media: Web Wars in Post-Socialist States*. J. Fedor, E. Rutten, V. Zvereva (eds.). London: Routledge, 2013. P. 63–81.

Відеоматеріали

Перегуда Є.В. Лекція «Політика національної пам'яті в Україні». URL: <https://surl.li/vosoiw> (дата звернення: 08.01.2026).

Вайсберг М. та ін. Голокост в Україні. Політика та практики національної пам'яті. URL: <https://surl.li/lrqapp> (дата звернення: 01.02.2025).

В'ятрович В. Лекція. Декомунізація. Досвід реформ. URL: <https://surl.li/ojcavw> (дата звернення: 01.02.2025).

Гончаренко Н. Політика пам'яті. Декомунізація, деколонізація, дерусифікація як державна політика в Україні. URL: <https://surl.li/wurfju> (дата звернення: 01.02.2025).

Демська О. Велике перейменування України. URL: <https://surl.li/jhjpwmt> (дата звернення: 01.02.2025).

Дорошенко К. Перейменування топонімів у містах як дерусифікація. URL: <https://surl.li/nanoge> (дата звернення: 01.06.2025).

Коцур Л. Єдина Україна. Лекція: Декомунізація & Деколонізація: чому це важливо? URL: <https://surl.li/upidra> (дата звернення: 01.02.2025).

Проненко А. Лекція. Українськість архітектури. URL: <https://surl.li/ogotqn> (дата звернення: 01.02.2025).

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Освітній сайт КНУБА. Сторінка кафедри політичних наук і права. Дисципліна «Політика національної пам'яті». URL: <https://surl.li/wyhrxz> (дата звернення: 08.06.2025).

Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/>. (дата звернення: 08.01.2026).

Перейменовані населені пункти та райони. URL: <https://surl.li/ywsouq> (дата звернення: 08.01.2026).

Навчальне видання

ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Конспект лекцій
для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності С2 «Політологія».
Модуль 2. Політика пам'яті: інституційні рамки та реалізація.

Укладачі:
МІСЕРЖИ Світлана Дмитрівна
ПЕРЕГУДА Євген Вікторович

Підписано до друку 20.04.2026 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Зам. № 40-428
Умов.-друк. арк. 2,0. Обл.-вид. арк. 2,2.
Тираж 20 прим.

Віддруковано ФО-П Шпак В. Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію В02 № 924434 від 11.12.2006 р.
м. Тернопіль, бульвар Просвіти, 6/4. тел. 097 299 38 99.
E-mail: tooums@ukr.net

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 7599 від 10.02.2022 р.*